

SAARISELÄN LOMAKAUPUNKI

Seppo J. Partanen

Matkailu Suomessa kasvoi rajusti 1960-luvun lopulla. Oli korkeasuhdanteen aika. Lomatonttien kysyntä Saariselälle lisääntyi, saatettiin keskustella matkailun rajoittamisesta, porttien rakentamisesta erämaahan. Kaksi matkailumme johtohenkilöä, toimitusjohtajat Juhani Kivelä Rantasipistä ja Heikki Mäki Matkailuliitosta lähettivät tasavallan presidentti Urho Kekkoselle kirjeen. Siinä he pyysivät Suomea varautumaan Euroopasta tuleviin massamatkailijoihin. Luontomme ei kestäisi sitä, sanottiin Suomen Kuvalehdessä julkaistussa kirjeessä.

Kuka esitti ajatuksen Saariselän lomakaupungista? Aika ajatukseen oli kypsä, ja siksi isä loma-kaupungille on muisteloissa useita. Yhdeksi heistä voidaan nimetä Heikki Mäki, joka Rovaniemellä pidetyssä kokouksessa esitti matkailun keskittämistä rajatuille alueille aran luonnon säilyttämiseksi.

Heikki Mäki oli aiemmin toiminut Matkailun Kehitysrahaston toimitusjohtajana ja tilannut sveitsiläiseltä Oskar Micheliltä lausunnon Suomen matkailuyritysten kehittämislinjoista. Michel oli toimitusjohtajana Sveitsin matkailuyrityksiä rahoittavassa yhtiössä. Hän kiinnostui Suomesta siksi, että oli hävinnyt vain puoli kierrosta Paavo Nurmelle 1500 metrin juoksussa.

Michel kävi Suomessa 1960-luvun puolivälissä ja tutustui matkallaan myös Lappiin. Hänen keskeisiä ajatuksiaan oli matkailupalvelujen keskittäminen. Kannattavaa matkailuyritystoimintaa kannatti rakentaa vain yli 1500 vuodepaikan varaan. Toinen hänen ajatuksensa oli, että matkailuyritysten kannattavuus piti rakentaa majoitusmyynnin eikä ravintolamyynnin varaan.

Sveitsiläisten ajatusmallien varaan oli rakennettu useita keskieuropalaisia matkailukeskuksia. Mallit tuntuivat istuvan myös Suomen olosuhteisiin, ja niillä uskottiin suojeltavan maamme arkaa luontoa. Matkailun Kehitysrahasto ryhtyi omassa toiminnas-

saan toteuttamaan sveitsiläistä ajatusmallia.

Lomakaupunkisuunnitelmia kehiteltiin tuolloin monella muullakin alueella. Pirkanmaalla luotiin Teiskon vapaa-aikakeskus, Kolista kehiteltiin kaupunkimaista luontokohdetta, Rantasipi rakensi uusia lomahotelleja ja kunnat kilpailivat niistä, Matkaravinto laajensi toimintaansa, motelli-idea kopioitiin Yhdysvalloista valtateiden varsille, yksityinen hotellien rakentaminen lisääntyi, suomalais-ten etelänmatkailu kasvoi.

Tuota uskon ja toivon aikaa ei kestänyt kauan. Tuli öljykriisi v. 1974 ja sen myötä lama, johon lähes kaikki suuret suunnitelmat kariutuivat. Mutta nyt olemme jo tapahtumien edellä, palataan 1960-luvulle ja Lappiin.

Kaunispää vai Kiilopää

Saariselällä pidettiin huhtikuussa 1969 Virkamiesliiton koolle kutsuma kokous. Siinä olivat edustettuina lääninhallinnon, kuntien, seutusunnittelun, metsähallinnon, metsäntutkimuslaitoksen, matkailu- ja retkeilyjärjestöjen ja paikalla jo olevien yrittäjien edustajat. Kokous totesi yksimielisesti, että alueen suunnittelu oli pikaisesti saatava aikaan. Suunnitelmien laatimista vauhditti pääjohtaja Mauno Koiviston vierailu Suomen Pankin majan avajaisissa helmikuussa 1968.

Valtion budjetissa vuodelle 1970 oli 300.000 markkaa "Inarin ja Sodankylän kunnissa olevan Kaunispään, Laanilan ja Kiilopään seudun matkailu-, retkeily- ja ulkoilualueen käyttösuunnitelman laatimisesta ja kaavoituskartoituksesta aiheutuviin menoihin". Työ oli kuitenkin jo käynnistetty. Maa- ja metsätalousministeriö antoi 3.9.1969 metsähallitukselle luvan kaavoituksen aloittamiseen ja tilaamaan työn maanmittaushallitukselta. Kirjeen allekirjoittajina ovat maatalousministeri Martti Miettunen ja esitte-

lijä Olavi Kankare.

Varsinainen suunnittelu aloitettiin tammikuussa 1970 Rovaniemellä pidetyssä kokouksessa. Siinä valittiin suunnittelutoimikunta: kauppa- ja teollisuusministeriön matkailutoimistosta tarkastaja Erkki Luoma 31.8.1971 saakka ja tarkastaja Rainer Tuuli 1.9.1971 lähtien, Suomen Matkailuliitosta toimitusjohtaja Heikki Mäki, Inarista kunnanjohtaja Kullervo Tumme, Sodankylästä kunnanjohtaja Lasse Näsi, Lapin lääninhallituksesta kaavoitus- ja rakennustoimentarkastaja Tapio Ritvanen, metsähallituksesta metsänhoitaja V.O. Martikainen 31.1.1971 saakka ja metsänhoitaja T.O. Lehväslaiho 1.2.1971 lähtien, metsäntutkimuslaitoksesta ylimetsänhoitaja Kauko K. Luoma sekä maanmittaushallituksesta yli-insinööri Runo Harmo, joka oli toimikunnan puheenjohtaja.

Varsinaiseen suunnittelutyöhön osallistuivat Runo Harmo sekä maanmittausinsinöörit Kaarlo Koivisto, Matti Niemi, Pekka Lehtonen ja Ahti Vielma Rovaniemen maanmittauspiiristä.

Kiilopään seutu oli tasavahvana sijaintipaikkana ajatellulle lomakeskukselle. Työn edetessä päädyttiin kuitenkin Kaunispäähän, joka sijaitsee Inarin kunnan puolella. Tämä ratkaisu ei tyydyttänyt Sodankylän kuntaa, ja Lasse Näsin aloitteesta käynnistettiin vastaavanlainen lomakeskussuunnitelma Luostolle.

Keskitetty matkailukeskus

Saariselän maankäytön yleissuunnitelma valmistui kesäkuussa 1972: toistasataasivuinen kirja, jonka liitteenä oli kartta. Siinä oli varattu alueet seuraaville toiminnoille: liikekeskus, hotellit, ravintolat yms., omakotiasutus, yhteisöjen loma-asutus, yksityinen loma-asutus, urheilualue, lähivirkistysalue, leirintäalue, telttailualue, jäteveden puhdistamo, kaatopaikka, pysäköintialue, huoltoasema ja levähdyspaikka.

Näin suunnitelmassa määriteltiin Saariselän tulevaisuutta:

Yleissuunnitelmassa on päädytty ehdottamaan oloissamme suurta ja osaksi aivan uudentyyppistä varsin keskitettyä matkailukeskusta. Pyrkimykset, toisaalta mahdollisimman pieniin ympäristömuu-

Saariselän portti

toksiin ja häiriöihin, toisaalta korkeaan palvelutason, houkuttelevuuteen ja käyttöasteeseen ovat yhdessä Lapin työllistämiskysymysten sekä rakentamisen ja käytön rahoitusmahdollisuuksien kanssa johtaneet yllättävän yhdensuuntaisesti tiiviiseen Saariselän matkailukeskukseen.

Jos yleissuunnitelman kokonaismitoitus, noin 8000 vuodepaikkaa, asetetaan tavoitteeksi, voitaisiin matkailukeskus, johtuen kysynnän suuruudesta, toteuttaa ilmeisen lyhyessä ajassa. Ilmeistä on kuitenkin myös, että valtakunnallisen matkailupolitiikan olisi annettava jonkinlaiset puitteet maahamme suuntautuvan matkailun määrälle, sen suuntaamiselle eri kohteisiin sekä ratkaistava kysymys kotimaisen, ulkomaisen ja ulkomaalaisten Suomeen suuntautuvan matkailun keskinäisistä suhteista. Saariselän kohdalla on mainittujen seikkojen lisäksi otettava huomioon matkailun moninaiset vaikutukset saamelaisväestöön ja sen ansiomahdollisuuksiin. Lapin kasvillisuuden heikko kulutuskestävyys edellyttää matkailijoiden määrästä ja käyttäytymisestä riippuvia matkailun ja retkeilyn ohjaamistoimenpiteitä. Mainitut seikat muodostavat ongelmakentän, joka aiheuttaa sen, ettei Saariselän matkailukeskuksen lopullista mitoitus ole edes tarkoituksenmukaista aivan lähivuosina ratkaista.

Yleissuunnitelman mitoitus on lähinnä pidettävä suunnittelijoiden käsityksenä siitä, miten suureksi Saariselän alueella sijaitseva matkailukeskus olisi tulevaisuudessa mahdollista muodostaa ilman, että sen ympäristölleen aiheuttama rasitus muodostuisi kohtuuttoman suureksi.

Kaunisjärven Ylämaja 1950-luvun alussa

Karhutkin arvioitiin

Karhuja lienee alueella 20 yksilöä, ahmoja 5-10 ja susia ainoastaan muutamia. Kettuja, näätäjä ja kärppiä tavataan runsaasti. Hirvi on ollut verrattain yleinen. Metso- ja riekkokannat ovat runsaat. Sen sijaan aikaisemmin yleinen teeri on kadonnut miltei kokonaan. Saariselkä on keskeistä poronhoitoaluetta. Ivalon ja Sodankylän (Lapin) paliskunnilla on yli 11.000 poroa, joista valtaosa liikkuu suunnittelualueella.

Kaikki vuokratut rakennuspaikat sijaitsevat valtion omistamalla maalla. Vuokrasopimuksia oli 1.1.1970 tehty metsäntutkimuslaitoksen alueella 40 kpl ja metsähallituksen alueella 73 kpl. Valtaosa yhteisöistä on helsinkiläisiä (67%), kun taas yksityisiä lomamökin omistajia on eniten Lapin läänistä (35 %).

Vuokratuista palstoista oli rakennettu 90 eli 81 %. Saariselän retkeilykeskuksessa oli vuodepaikkoja 250 ja ravintolapaikkoja 220. Vuoteiden käyttöprosentti oli 18. Laaniovissa oli 70 vuodepaikkaa ja 170 ravintolapaikkaa sekä käyttöprosentti 20. Kiilopään koulutuskeskuksesta löytyi 50 vuodepaikkaa ja 80 ravintolapaikkaa, käyttöprosentti sielläkin 20. Posti- ja Lennätinurheilun Kannatusyhdistyksen omistamassa Muotkan majassa Kaksilauttasen varrella on 30 vuodepaikkaa.

Siinä olivat alueen silloiset matkailupalvelut. Retkeilykeskuksessa oli bensiinin jakelupiste, posti ja kiosk.

Suunnittelualueen tärkein liikenneväylä on valtatie 4 eli nelostie. Se liittyy kansainväliseen E4-tiehen, joka jatkuu halki Euroopan Espanjaan saakka. Nelostie on sorapäälysteinen Sattasesta Inarin kirkonkylään saakka, josta se jatkuu päällystettynä valtakunnan rajalle. TVL:n Lapin piiri laatii parhailaan suunnitelmaa nelostien parantamiseksi, mis-

sä yhteydessä tie myös päällystetään. Uuden tien otaksutaan valmistuvan vuoteen 1976 mennessä.

Nelostiellä Kaunisjärven paikkeilla laskettiin v. 1965 liikkuneen 700 henkilöautoa vuorokaudessa. 1970 laskettiin autoja olleen 1000. Seutukaavaliitto ennusti suunnitelmassa liikenteen olevan v. 1990 noin 2200 henkilöautoyksikköä vuorokaudessa. Kaunisjärvelle laskettiin nousseen v. 1965 hiukan alle 400 ja v. 1970 noin 450 henkilöautoa vuorokaudessa.

Kuinka ennusteet toteutuivat? Saariselän eteläisen liittymän alapuolella laskettiin tielaitoksen toimesta v. 1990 kulkeneet keskimäärin 1182, kahden Saariselälle johtavan tien välissä 711 ja Kaunisjärven kohdalla 1282 autoa vuorokaudessa. Saman vuoden kesällä lukemat olivat huomattavasti suuremmat: 1519, 1085 ja 1632 autoa.

Lentoliikenteessä Ivalon kentälle saapui vuonna 1970 syystalvella kolme vuoroa viikossa, kevättalvella yksi vuoro päivässä ja vilkkaimpana kesäkautena noin 10 vuoroa viikossa. Tulevia matkustajia oli 7.312 ja lähteviä 6.935.

Matkustajamäärien kasvu Ivalossa on Saariselän ansiosta ollut hyvin nopea. Vuonna 1980 matkustajia oli 33.697 ja v. 1990 85.126. Tammikuussa 1992 lentomatkustajien määrä kasvoi edellisen vuoden tammikuuhun verrattuna 96 % "tasarahalla tuntuuriin" -lentopakettien vaikutuksesta.

Omalla autollaan Saariselälle ilmoitti v. 1970 tulevana 93 %, lentokoneella 9 % ja linja-autolla 2,5 %.

Jätevesihuolto

On kuitenkin todennäköistä, ettei mitään imeytysajastoa tms. ole rakennettu, vaan jätevedet kaadetaan sopivassa palstan nurkassa maahan, ehkäpä maakuoppaan. Näin on mahdollista, että jätevesiä huuhtoutuu puroon. Alueella suoritettujen vesitutkimukset tukevat tätä käsitystä.

Vireillä olevan suunnitelman päämääränä on luoda kansainväliset vaatimukset täyttävä, eritasoisia ja monipuolisia palveluksia tarjoava matkailukeskus Saariselälle, Kaunisjärven ja Kiilopään alueelle. Suunnitelman tulee perustua paikallisten tekijöiden tehokkaaseen hyväksikäyttöön ja se on toteutettava luonnonsuojelun ja alueen perinteellisen elinkeinon, porohoidon tarkoituksena loukkaamatta. Toisin sanoen toisena tavoitteena on varsinaisen Saariselän tunturialueen pysyttäminen mahdollisimman luonnontilaisena, tiettömänä ja vailla loma-asuntoja.

Maisemalliset arvot tulee säilyttää, koska alu-

een viehättävyys ja vetovoima piilevät suurelta osin luonnon omaleimaisuudessa ja koskemattomuudessa. Raaka-ainehankinnat tulee keskittää maisemallisesti merkityksellömiin ja syrjäisiin paikkoihin.

Koska käyttövedenotto tapahtuu pintavedestä, on vesialueet säilytettävä virkistyskäytön ja vedenhankinnan vaatimuksia tyydyttävällä tavalla.

Määrälliseksi tavoitteekseen suunnitelma asetti yhteisöjen loma-asuntoalueelle 6000 vuodepaikkaa, yksityisten loma-asutusalueelle 1000 vuodepaikkaa ja yleisiksi majoitustiloiksi 1000 vuodepaikkaa eli yhteensä 8000 vuodepaikkaa. Liikekeskusta varten varattiin tilat Retkeilykeskukseen johtavan tien ja nelostien risteuksen tuntumaan.

”Pujottelu ja laskettelu muodostuvat ehkä suosituimmaksi harrastusmuodoksi talviaikana,” sanottiin Saariselkä-suunnitelmassa v. 1971. Kaunispään rinteille rakennettu hiihtohissi laskettelurinteineen otettiin käyttöön vuoden 1970 lopulla.

”Kaunispään hissin länsipuolelle voidaan sijoittaa ohjauskelkkailurata, joka täyttää kansainväliset kilpailuradan vaatimukset. Radan pituuden on oltava vähintään 100 m ja minimikaltevuuden 9 %. Samoin on rataa sisällytettävä määrättyjen vaatimusten mukaiset kaarteet.”

”Myös Luttojoen itäpuolella olevan lampiryhmän ympärille sijoitetaan virkistystoimintoja. Suurinta lampea voidaan kesällä käyttää uintipaikkana. Talvella jäälle voidaan avata luistelurata sekä alue curlingia varten. Lammen eteläpuolelle on suunniteltu lasten kelkkailumäki.”

”Retkeilykeskuksen tontin kohdalla Luton varressa on urheilukalastusaltaan patoamiseen soveltuva paikka. Altaan rakentamista varten on jo laadittu suunnitelma. Edellä lueteltujen järjestettyjen virkistystoimintojen lisäksi on mainittava ympäröivän maaston soveltuvuus vapaamuotoiseen patikointiin ja hiihtoon. Nämä voivat suuntautua myös nelostien länsipuolella olevaan maastoon, mistä syystä nelostien parantamisen yhteydessä tien alitse rakennetaan jalankulkutunneli.”

Leirintäaluetta varten varattiin 13 hehtaarin tontti Kaunispään tuntumaan lähelle palvelukeskusta. Sinne sijoitettiin 50 telttä- tai matkailuvuonutonttia.

Kuinka visiot toteutuivat

Saariselän lomakaupunki kesti 1970-luvun öljykriisin, joka hautasi monia muita suunnitelmia ja visioita. Vuosikymmenen loppu oli tasaisen kasvun aikaa ja aluetta hallitsivat kaksi valtakunnallista järjestöä Virkamiesliitto Tunturihotellilla ja Suomen Partiolaiset Riekkonkiepillä. Seuraavan vuosikymmenen alussa partiolaiset joutuivat myymään Riekkonkiepin yhtiön toimivalle johdolle, ja Virkamiesliitto kasvatti reviiriään rakentamalla ja ostamalla. Kunta otti lopulta vastuun alueen kunnallistekniikasta.

Yksityinen yrittäjyys voimistui, uusia hotelleja ja ravintoloita syntyi vuosikymmenten 1980-90 vaihteessa; Kaunispään Huippu, Teerenpesä, Riekkonlinna, liikuntahalli, kylpylähotelli. Perustettiin kansallispuisto ja tehtiin osayleiskaava, joka lähes kolminkertaisti alueen vuodepaikkojen määrän. Kasvulle ei nähty rajoja ja laitoja.

Hyvin nopeasti kaikki muuttui. Keväällä 1992 avattiin juhlavasti upea Paras Paikka -osakehotelli ja samalla julkistettiin alueen kehityksestä kertova kirja ”Saariselkä. Magneettimäestä matkailukaupungiksi”. Pian sen jälkeen Saariselän Tunturihotellit ajautui konkurssiin omistajansa TVK:n mukanaan vetämänä, Riekkoyhtiöt hakeutui velkasaneeraukseen, ja pienemmät yritykset ajautuivat vaikeuksiin. Uusi yrittäjäsukupolvi tuli mukaan Saariselän kehitykseen, ja vain muutama vanha yrittäjä sinnitteli läpi lamavuodet.

Majoituskapasiteetti Saariselällä 2010 on 13.500 vuodepaikkaa, joista hotelleissa 2.538, lomahuoneistoissa 2.712 ja yksityisissä majoissa tai loma-asunnoissa 8.250. Ravintoloita on 30 ja niissä asiakaspaikkoja 9.300. Yöpymisiä on vuositasolla noin 280.000 ja käyttöaste keskimäärin 43 %. Valaistuja latuja on 34 km, latuverkkoa 200 km, hiihtohissejä viisi ja laskettelurinteitä 15. Jätevedet kulkeutuvat siirtoviemärillä Ivalon jätevesipuhdistamolle noin 30 km:n päähän.

Saariselän uusi kehittämissuunnitelma hyväksyttiin kesäkuussa 2000. Siinä mitoitetaan kaupallisen loma-asutuksen kasvu noin nelinkertaiseksi 20 vuodessa. Vuonna 2020 Saariselän alueella olisi 16.500 vuodepaikka. Yöpymisten arvioidaan kasvavan 240.000:sta 760.000:een vuodesta 1999 vuoteen 2020.

Seppo J. Partanen

(esittely sivulla 183)